İPM–MERCATOR POLİTİKA NOTU

TURABDİN'DEKİ SÜRYANİ TAŞINMAZLARI SORUNU

Susanne Güsten*



Aynwardo. Fotoğraf: Markus Tozman

Haziran 2015

*Susanne Güsten Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) Mercator-İPM Araştırmacısı

"The Syriac Property Issue in Tur Abdin" başlıklı politika notunun Türkçe çevirisidir. Bu makalede yapılan yorumlar ve varılan sonuçlar yalnızca yazara aittir ve İPM'nin resmi görüşünü yansıtmaz.

İPM
İSTANBUL POLİTİKALAR MERKEZİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ
MERCATOR VAKFI GİRİŞİMİ

İLETİŞİM
İstanbul Politikalar Merkezi
Bankalar Caddesi Minerva Han No: 2 Kat: 4
34420 Karakoy-İstanbul
T. +90 212 292 49 39
ipc@sabanciuniv.edu, ipc.sabanciuniv.edu

Güsten, Susanne.

Turabdin'deki Süryani Taşınmazları Sorunu. 24 s.; 30 cm. – (Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi; Stiftung Mercator Girişimi)

ISBN 978-605-9178-02-0

Kapak Tasarım: MYRA; Uygulama: grafikaSU

1. Basım: 2015

Baskı: Arena Kağıtçılık Matbaacılık İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

Litros Yolu 2.Matbaacılar Sitesi

1BE3 Topkapı/İSTANBUL

ISBN 978-605-9178-02-0

İstanbul Politikalar Merkezi

Bankalar Caddesi Minerva Han No: 2 Kat: 4
34420 Karaköy–İstanbul
T. +90 212 292 49 39
ipc@sabanciuniv.edu
ipc.sabanciuniv.edu

Giriş

21. yüzyıl, bir asır boyunca zulüm, kıyım, tehcir, hak ihlalleri ve ayrımcılığa maruz kalan Anadolu'nun gayrimüslim halklarına yeni bir ümit getirdi. Türkiye hükümeti, on yılı aşkın bir süredir, çeşitlilik, çokkültürlülük, kapsayıcılık politikasını ve ırk ve din gözetmeksizin tüm yurttaşlara eşit haklar tanınmasını – henüz tam olarak uygulamaya koymasa da – benimsedi. Eski Başbakan, yeni Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yeni yaklaşımı "her türlü farklılık bizim için zenginliktir ve herkes eşittir" diyerek özetlemiştir."[1] Bu politikanın uygulanmasında istikrar sağlanmış olmasa da ve son dönemlerde bir duraklama gözlemlense de azınlıklara hak ve özgürlüklerin tanınmasında uygulamada önemli bir ilerleme olduğuna kuşku yok.

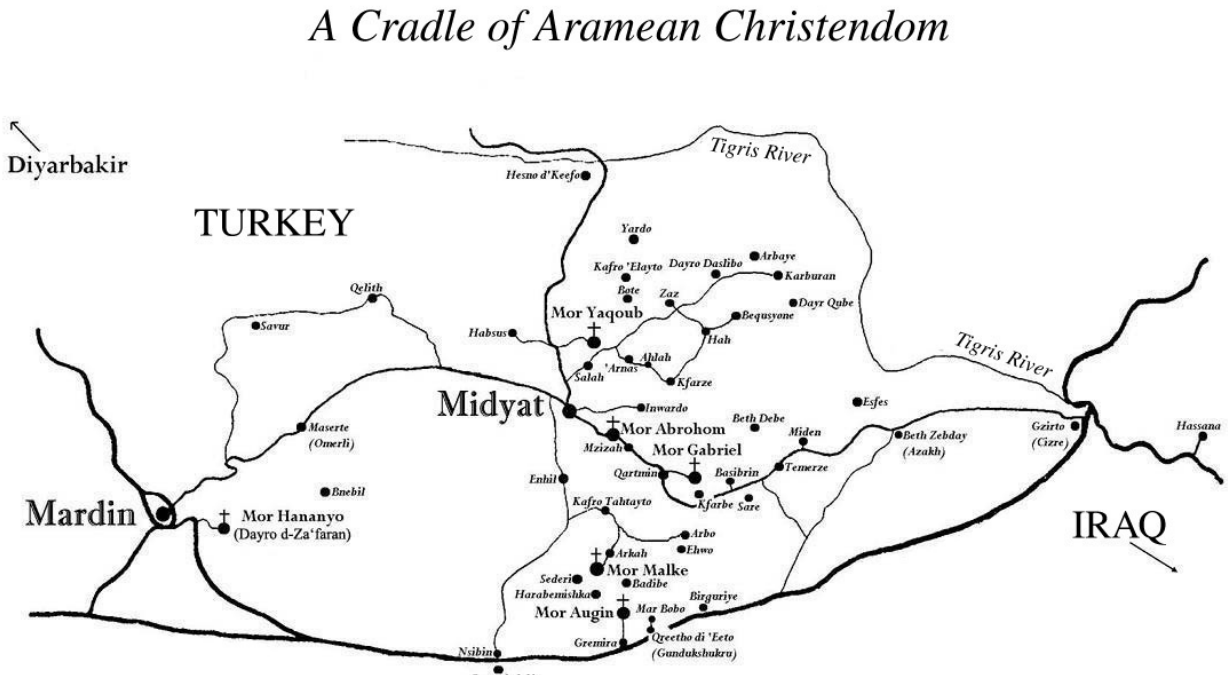
Ne var ki Türkiye kültürel zenginliğinin çok önemli bir bölümünü kaybetmenin eşiğinde; en kadim yerli halklardan Süryaniler kendi ana vatanlarında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya. Son bir asır içinde Anadolu'yu terketmek zorunda bırakılan bu Hristiyan azınlık bugün binlerce yıldır evleri olan Mezopotamya'da varlıklarını sürdürmekte bile zorlanıyorlar. Bu krizin boyutu, sınırın ötesinde, Irak ve Suriye'de yaşayan yakın akrabalarının 1915'i anımsatan sahnelerle katledilmesi ve ana vatanlarından sürülmesi ile daha da büyüyor. Bu ülkelerde Süryani Hristiyanlığının geleceği son derece belirsiz gözükürken, artık bu eski Hristiyan halkın kadim vatanında var olmasını temin edebilecek tek ülke Türkiye.

Bu yüzden acilen harekete geçilmesi gerekiyor. Ancak Anadolu'da Süryanilerin karşı karşıya olduğu sorunların çoğuna kalıcı çözüm bulunabilmesi Türkiye için yeni ve çoğulcu bir anayasa hazırlanması sürecine ya da Kürtlerle silahlı anlaşmazlığın sonlandırılması için devam ettirilmesi gereken barış sürecine bağlı. Bunların ikisi de uzun ve karmaşık süreçler ve Süryaniler için gereğince hızlı bir şekilde tamamlanma olasılıkları çok düşük. Oysa Türkiye'nin, Süryaniler için hızla geçen zamanı durdurabilmek amacıyla hemen yapabileceği pratik ve nispeten basit bir şey var: Son yıllarda Güneydoğu Anadolu'daki kadastro çalışmaları sırasında azınlıklara ait taşınmaz varlıkların kamulaştırılması ve zorunlu el konulması meselesinin çözülmesi.

Süryaniler

Süryaniler, dünyada Hristiyanlığı kabul eden ilk uygarlıklardan biri olduğu düşünülen, kuzey Mezopotamyalı kadim bir halktır. Bugün Süryani terimi kilisedeki bölünmeler, coğrafi sınırlar ve dilsel farklılaşma nedeniyle zaman içinde birbirinden ayrılan birkaç nüfus grubunu kapsamaktadır. Bu gruplara Doğu Suriye Riti kiliseleri cemaatleri ve İran, Irak ve Suriye'deki Doğu Aramice lehçelerini konuşanlar da dahildir. Bu belge özelinde Süryani terimi Güneydoğu Türkiye'de bulunan ve Süryani Ortodoks Kilisesi'nin kadim merkezi sayılan Turabdin bölgesinde yaşayan Hristiyan nüfusunu tanımlamaktadır.

Mardin'in doğusunda bulunan Turabdin'in kuzeyinde ve doğusunda Dicle nehri ve Güneydoğu Anadolu sıradağları, güneyinde ise Suriye ovası yer almaktadır. Yüz yıl önce bölgedeki Hristiyan nüfusa uygulanan kırım öncesinde batıya doğru uzanan Süryani yerleşim bölgesi, bugün Midyat'ın etrafında bir yaylada ve Suriye sınırındaki Nusaybin kasabasının arkasındaki dağlarda bulunan üç düzine kadar köyden oluşmaktadır.



Turabdin Haritası. Anonim

Turabdin Süryanilerinin çoğu Batı Suriye Riti Kilisesi'nin en önde gelenlerinden Süryani Ortodoks Kilisesi mensubudur. Kilisenin patrikhanesi Türkiye devletiyle yaşadığı ihtilaf nedeniyle 1933'te Suriye'ye taşınmak zorunda bırakılmıştır. Süryani Katolikler ve Süryani Protestanlar ise azınlıktadır. Bölgede yüzlerce eski Süryani kilisesi ve manastırı bulunmaktadır. Bunlar arasında en tanınmış olanı 397 yılında kurulmuş olan ve halen Turabdin piskoposluk makamı olarak hizmet veren Mor Gabriel manastırıdır. Burası aynı zamanda dünyanın açık bulunan en eski manastırlarından biridir.

Klasik Aramice Süryanilerin ortak din ve edebiyat dilidir ama günlük hayatlarında farklı diller konuşurlar. Çoğunluk bu bölgeye özgü bir Aramice lehçesi olan Turoyo'yu konuşur; diğerleri ise Aramice gramerle konuşulan farklı bir Arap lehçesi ya da Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşurlar.[2] Bölge sakinlerinin birçoğu bu dillerden birkaçını konuştukları gibi Türkçe de bilirler ancak anadil olarak konuştukları dil köyden köye değişir – bu da büyük etnik çeşitlilik sergileyen bu bölgenin çalkantılı tarihinin bir yansımasıdır.

Turabdin'deki Süryani yerleşimleri Kurmanci konuşan Sünni Kürtler ile Ezidiler ve Müslüman olan ve Arapça konuşan Mihallemiler gibi farklı nüfus gruplarının köyleriyle iç içedir. Bu köylerden bazıları son birkaç on yıl içinde Hristiyanlardan Müslümanların mülkiyetine geçtiyse de bu bölge yüzyıllardır birçok etnik grubu barındıran ve bu nedenle de her zaman çalkantılı olagelmiş bir alandır.

Süryanilerin Kaçışı

Bundan yüzyıl önce bölgede Süryanilerin sayısı yaklaşık 200 bindi. Bunların yaklaşık yarısı 1915'te başlayan Anadolu Hristiyanlarının kırımı sırasında öldürüldü.[3] Bu katliamlar resmi olarak Ermenileri hedef almış olsa da Turabdin'deki ölümlerin çoğundan sorumlu olan Osmanlı valisi ve yerel Kürt halkı Hristiyanlar arasında herhangi bir ayrım yapmadı. Birçok Süryani köyü kendini büyük bir cesaretle savundu ve (bugün İdil olarak bilinen) Azah kasabası gibi yerleşimler kendilerini kuşatan Kürt aşiretlerine ve Osmanlı birliklerine karşı aylarca direndiler, ancak çoğu haritadan silindi ve katliama maruz kaldı. Yaşanan zulüm, bölgeden Süryanilerin 1895'te Abülhamit döneminde gerçekleşen katliamlar sonrasında başlayan göçünü daha da hızlandırdı ve bu göç 100 yılın sonunda zirve noktasına ulaştı.

20. yüzyıl boyunca Süryanilerin Turabdin'i terketmesine neden olan birçok baskı yaşandı.[4] Bunlar arasında Süryani köylerinin adlarının, ailelerin soyadlarının Türkçe olarak değiştirilmesi, dillerinin baskı altında tutulması, inanç özgürlüklerinin sınırlandırılması ve kimliklerinin inkârı gibi uygulamaları beraberinde getiren Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkleştirme politikaları yer alıyordu. Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin tersine, Türk devleti Lozan Antlaşması kapsamında Süryanileri gayrimüslim azınlık olarak tanımamıştır. Bunun bir sonucu olarak Süryaniler kendi okullarını kurmak ve dil ve kültürlerini korumak gibi diğer azınlıklara tanınan sınırlı haklardan da yararlanamamıştır. Bunun nedeninin ne olduğu tartışmaya açık bir konudur ancak nedeni ne olursa olsun bu Türkiye tarafından antlaşmanın hem lafzı hem de ruhunun ihlal edildiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Süryanilerin Turabdin'den ayrılmasına neden olan önemli etmenlerden biri 1960'larda daha da hızlanan bir süreçle Doğu illerinden bölgeye göçen Kürt aşiretleri olmuştur. Yerleşik çiftçilerle göçer çoban halklar arasında yaşanan anlaşmazlığın klasik bir örneği olarak hukuktan ziyade aşiret kanunlarıyla yönetilen bu bölgede Süryaniler kendi tarlalarında ve bağlarında herhangi bir yaptırıma tabii tutulmaktan korkmayan Kürtlerin saldırısına uğramıştır. Köylerine çekilmek zorunda kalan Hristiyan çiftçilerin ellerinden geçim kaynakları alınmış ve onlara bölgeyi terketmekten başka bir seçenek bırakılmamıştır.

1964 yılındaki Kıbrıs krizi sırasında Midyat ve İdil'de Süryanileri hedef alan saldırılarda olduğu gibi, Türkiye'de milliyetçi histerinin yaşandığı dönemlerde ortaya çıkan Hristiyan düşmanlığı Süryanilerin tedirginliğini daha da artırmıştır. 1980 ve 1990'larda 50'den fazla Süryaninin faili meçhul cinayete kurban gitmesiyle toplumun hissettiği korku doruğa çıkmıştır. Kürt milislerle Türk ordusu arasında 1984'ten itibaren yaşanan savaş bölgede kalıp farklı cepheler arasında sıkışan ve bütün tarafların baskısını üzerinde hisseden Süryanilerin çoğunu bölgeden ayrılmaya zorlamıştır. Bu taraflar PKK, Türk ordusu, devletin silahlandırdığı ve Süryanilere düşmanca davranan aşiret mensuplarından ibaret Kürt köy korucularından oluşmaktaydı. Bazı Süryani köyleri Türk ordusu tarafından boşaltıldı ve sakinlerine oralardan ayrılmaları emredildi, kimileri de kendiliğinden bölgeyi terketti.

Dünya savaşlarının ardından gerçekleşen erken dönem Süryani göçleri güneye, Fransız mandası altında bulunan Suriye ve Lübnan'a yönelmişti, ayrıca 20. yüzyıl boyunca içgöç yoluyla İstanbul'a sürekli bir göç vardı. Ek olarak, Almanya'nın 1950'lerin sonunda Mardin'de bir işçi bulma ajansı kurmasıyla Süryaniler için yeni bir çıkış kapısı ortaya çıktı. 1960'lı yıllar boyunca Süryaniler Turabdin'den Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine "misafir

işçi" olarak akın etti. İşçi alımı 1970'lerin başında durduğunda da bu akın durulmadı. Turabdin'deki Süryani topluluğu üzerindeki baskılar arttıkça 1980'li ve 1990'lı yıllarda Almanya ve özellikle İsveç ile birlikte başka Batı ülkeleri artan sayıda Süryaniye sığınma hakkı tanıdı. Rahipler ve cemaat önderleri Turabdin'den ayrılınca göçler çığ gibi büyüdü ve onların ardından bazı köylerin tamamı sürgüne gitti.

- Örnek olarak Mzizah köyü gösterilebilir. Köyün tarihi üzerine çalışan araştırmacılar 1970 yılında köyde 200 Süryani aile olduğunu belirlemiş, ancak bu sayı bundan on yıl sonra 42'ye düşmüş. 2006'da[5] ise köyde yalnızca altı Süryani aile kalmış. Bu belgenin yazarı 2014 yılı sonunda bugün ağırlıklı olarak Kürt köyü olan yerleşmede sekiz Süryani ailesi olduğunu belirlemiştir.
- Aynı şekilde, Aynvardo köyü 1960'ların başında 300 Süryani aileyi barındırırken 1985 yılına gelindiğinde bu ailelerin ancak yarısı köyde kalmıştı. 2008'de ise köye 1980'lerden itibaren taşınan Kürt nüfusun içinde yalnızca on Süryani ailesi bulunuyordu.[6] 2014 sonunda bu belgenin yazarı köyde çocuklu üç Süryani ailesi ve bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda yaşlı Süryani olduğunu saptadı.
- 1964 yılında 3.500 kişilik nüfusu tamamen Süryanilerden oluşan Azah (Idil) kasabası 1970'lerde ve 1980'lerde sürekli bir nüfus kaybına uğradı ve eski Süryani belediye başkanının sokakta bir cinayete kurban gitmesiyle 1994 yılında kasabadan son bir büyük kaçış yaşandı. Bugün 25.000 kişilik kasabanın nüfusu ağırlıklı olarak Kürtlerden oluşuyor ve kasabada yaşayan Süryanilerin sayısı en fazla 20.[7]

Süryanilerin Bugünkü Durumu

Bugün Turabdin'de yalnızca 1.500 ile 3.000 arasında Süryani var. İstanbul'da 20.000, Batı ülkelerinde ise yaklaşık 300.000 Süryani yaşıyor.

Günümüzde dünyada Turabdin'li Süryanilerin en yoğun bulunduğu ülkeler[8] Almanya (95.000 ila 120.000) ve onu izleyen İsveç (80.000). Süryanilerin yaşamlarını sürdürdükleri diğer merkezler Amerika Birleşik Devletleri (50.000) ve Hollanda (20.000), bu arada İsviçre (8.000), Belçika (8.000) ve Avusturya'da (3.500) ve ayrıca Avustralya, Arjantin ve Brezilya'da (her birinde yaklaşık 6.000 kişi) küçük gruplar bulunuyor.[9]

Almanya'da Süryaniler Kuzey Ren-Vestfalya'nın ortasında, Baden-Württemberg'in kuzeyinde ve Hesse'nin güneyinde yoğunlaşmış durumda. Augsburg (Bavyera) ve Bremen yakınlarındaki Delmenhorst'da hatırı sayılır büyüklükte topluluklar, Berlin'de de Süryani toplulukları olduğu biliniyor. Süryanilerin yerel halka oranının en yüksek olduğu yer Baden-Württemberg'deki Kirchardt isimli küçük kasaba; burada 5.500 kişilik nüfusun üçte biri Süryanilerden oluşuyor.

Turabdin köylüleri diyasporada sınırları ve kıtaları aşarak birlikteliklerini devam ettiriyor. Örneğin Aynvardo köyü için diyasporadaki Süryaniler tarafından hazırlanan bir telefon rehberinde 400 Aynvardolu ailenin bugün Almanya'da yerleşik olduğu, 200 ailenin İsveç, 100 ailenin Hollanda, 85 ailenin Belçika'ya yerleşmiş olduğu, Fransa, İsviçre ve ABD'de 50'şer aile bulunduğu, 25 ailenin Avusturya'da, 20 ailenin İstanbul'da ve bir ailenin de Diyarbakır'da yaşadığı bilgisi veriliyor.[10]

Bu bağların yanı sıra Süryani-Ortodoks kilisesi topluluğun odak noktası olmayı sürdürüyor. Kilisenin Almanya'daki ilk cemaati 1971'de Augsburg'da kuruldu. Bugün Almanya Süryani-Ortodoks başpiskoposluğu Kuzey Ren-Vestfalya'daki



2003 yılında Kafro köyü: Terkedilse de unutulmayan. Fotoğraf: Michaela Güsten

Warburg şehrinde bir manastırda bulunuyor. Başpiskopos, Turabdinli bir ailenin çocuğu olarak İsveç'te doğan bir Süryani ve ülkede yaklaşık 50 kilisenin başında bulunuyor.[11]

Buna ek olarak Almanya'daki Süryaniler birbirine rakip iki Süryani federasyonu bünyesinde bir araya gelen bir dizi yerel dernek aracılığıyla örgütlenmiş durumda. Sözkonusu federasyonlar Almanya Arami Federal Derneği *(Bundesverband der Aramäer in Deutschland)* ve Almanya Asuri Toplulukları Merkez Derneği *(Zentralverband der Assyrischen Vereinigungen in Deutschland)*. Her iki dernek ve bağlı kuruluşları Süryani hakları ve temsiliyetiyle ilgili benzer hedefleri paylaşıyor, ancak Süryanilerin kendilerini Arami mi Asuri mi olarak tanımlamaları gerektiği konusunda derin bir ayrılığa sahip – bu tartışmanın topluluk dışında insanlar tarafından anlaşılması çok zor olsa da topluluk içinde çok ciddi bir ihtilaf konusu ve genellikle ortak bir amaca yönelik hareket edilmesini engelliyor.

Bu anlaşmazlık Süryanilerin din tabanlı Osmanlı *millet* kavramına dayalı kimlik anlayışının ötesinde modern bir kimlik ve kilisenin liderliğinin ötesinde bir halk olarak sivil temsiliyet arayışının bir yansıması.

Ancak devam eden bu tartışmaya rağmen Süryani kimliğinde merkezi önem taşıyan üç unsur mevcut: kadim inanç ve dilleri, Turabdin topraklarıyla bağlar, bu unsurların her ikisini de korumak için beslenen derin tarihi bir sorumluluk.

Yurda Dönüş

2000 yılına kadar diyasporadaki Süryanilerin çoğu ana vatanlarını bir daha asla göremeyeceklerini düşünürdü. O dönemde olağanüstü hal altında bulunan bölgeye seyahat etmeye ancak gözü pek bir avuç öncü cesaret edebilmişti. Ancak 12 Haziran 2001'de dönemin Başbakanı Bülent Ecevit Süryani diyasporasına yıldırım gibi düşen bir genelge yayınladı.

Ecevit'in yayınladığı 2001/33 sayılı genelgede şöyle deniyordu: "PKK terörü dahil çeşitli nedenlerle yurtdışına çıkmış Süryani asıllı vatandaşlarımızın,

köylerine geri dönmelerinde bazı sorunlarla karşılaştıkları iddia edilmektedir. Bu iddiaların da uluslararası çevrelerce Türkiye'nin önüne yeni bir insan hakları ihlali konusu olarak getirilebileceği değerlendirilmektedir. Avrupa ülkelerine iltica etmiş veya yerleşmiş olan Süryani asıllı vatandaşlarımızın, talepleri halinde köylerine geri dönmelerine izin verilmesi için gerekli çalışmalar İçişleri Bakanlığınca yürütülecektir."[12]

Pek de davetkar olmayan tonuna rağmen bu genelge diyaspora tarafından Turabdin'e dönüş çağrısı olarak algılandı. Bütün Avrupa'ya yayılan telefon konuşmalarında Süryaniler birbirilerine büyük bir heyecanla "Artık eve dönebiliriz!" diyordu. Süryaniler ana vatanlarını ziyaret etmeyi ya da bölgeye yeniden yerleşmeyi planlarken birçok kentte Geri Dönüş Dernekleri kuruldu. Turabdin'in bazı bölgelerinde olağanüstü hal hala devam ederken Almanya ve İsviçre'den öncü bir grup Türk ordusu tarafından 1995'te boşaltılan ve harabe haline gelen Kafro Tahtayto köyüne geri dönerek buraya yeniden yerleşmek için izin başvurusunda bulundu. Kafro'da konut yapımı 2004'te başladı ve 2006 yılında Avrupa ve Anadolu'nın dört bir yanından gelen nakliye kamyonları köye geri dönen Süryani ailelerini Augsburg, Göppingen, Trüllikon ve Zürih'ten Turabdin'e taşıdı.[13]

Bu yıllar Turabdin için herkesin umutlandığı bir dönem oldu. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği müzakeleri ivme kazandı, demokratik reformlar benimsendi ve uygulamaya koyuldu, Ecevit'in gönülsüzce yaptığı davet Adalet ve Kalkınma Partisi'nde (AKP) daha coşkulu bir biçimde yankılandı ve gelecekte kadim topraklarda yeni bir başlangıç yapılabileceği umudu ortaya çıktı. Diyasporadaki Süryaniler yüzlerce, daha sonra binlerce kişilik kafileler halinde bölgeye gelerek evlerini incelediler, akrabalarını ziyaret ettiler ve eski kiliselerinde dualar ettiler. Avrupa'da fabrikalarda ve hizmet sektöründe onlarca yıl çalışan Süryaniler tasarruflarını Turabdin'de ailelerinden kalan evleri ve kiliseleri onarmakta kullandılar. Bölgede Süryani tarzını Avrupa konforuyla birleştiren evler yükselmeye başladı, manastırlar onlarca yıldır ilk defa Paskalya'da ağzına kadar doldu.

Ne var ki çok geçmeden Türkiye'de rüzgâr tekrar yön değiştirdi. Reform dalgası duruldu, Avrupa Türkiye'ye mesafeli davranmaya başladı ve milliyetçilik yeniden başını gösterdi, ülkede birkaç Hristiyan nefret cinayetlerine[14] kurban gitti, Güneydoğu'da çatışmalar tekrar alevlendi[15] ve Süryanilerin ümitleri sönmeye başladı. Bugün büyük bir özenle restore edilen evler boş duruyor, panjurlar kapalı, kapılara tahta vurulmuş, Süryani sahipleri ise Avrupa'da yaşamaya devam ediyor ve Türkiye'nin hangi yöne seyredeceğini izleyerek bekliyor.

Yine de Turabdin'deki Süryani hayatının canlanması bazı bakımlarda hala gelişmeye devam ediyor. Mor Evgin ve Mor Yakup gibi terkedilmiş bazı manastırlar son bir iki yıl içinde yeniden açıldılar ve diyasporadan dönen genç rahiplere kapılarını açtılar. Mor Gabriel ve Mor Malke gibi diğer bazı manastırlar ve birçok eski köy kilisesi tadilat gördü. Bölgeye geri dönen Süryaniler Midyat'ta İncil geleneklerine göre şarap üreten bir fabrika açtılar (ki bu artık muhafazakar Müslümanların çoğunlukta olduğu bir şehirde epey cesaret gerektiren bir karar).[16] Dönenlerden biri Süryanice bir aylık gazete çıkarmaya başladı – bugün dördüncü yılında olan bu yayın cumhuriyet tarihinde Aramice olarak basılan ilk gazete.[17] Diğer bazıları da Süryani dernekleri kurdu ya da yerel yönetimde görev almak için seçimlere girdi.

Öncülerin yerleştiği Kafro köyü bugün iki düzine villa, restore edilmiş bir şapel, bir restoran, bir internet cafe ve spor tesislerinden oluşacak şekilde genişledi. Yeniden inşa edilen köyün sakinleri doğan ilk bebekleri ve buradaki Türk okullarından mezun olan ve sonrasında üniversiteye giden ya da bölgede çalışmaya başlayan ilk gençleri gördü.



2013'te Kafro köyünde: Köylüler Kafro'da diyasporanın dönüşünden sonra doğan ilk bebeğe hayranlıkla bakarken. Fotoğraf: Susanne Güsten

Ancak bu ilerlemelerin çoğu küçük ve kararlı bir Süryani öncü grubu tarafından başarıldı. Bu grup, diyasporanın fazla pasif davrandığını düşünerek sabırsız davranan bir kanada mensup. Bu aktivistlerden bazıları ailelerini Avrupa'da bıraktı, bazılarıysa çocukları için bölgede yaşamayı bırakıp geri dönmek zorunda kaldı. Gerçek şu ki Turabdin'e dönen bir Süryani, güçlü bir görev duygusu, yoğun bir cesaret ve fedakârlık isteğine sahip olmalıdır.

Öte yandan, ana vatanlarına dönmek isteyen Süryanilerin çoğu kararsız. Birçokları diyasporadaki hayatlarıyla yeniden inşa ettikleri köy evleri arasında gidip geliyor, Paskalya ve yaz aylarını Turabdin'de geçirerek kışın Avrupa'ya dönüyorlar. Bugün Süryanilerin restore ettikleri evlerin çoğunun panjurları kapalı, diyasporadaki sahipleri yılda bir iki ay gelerek ürkütücü bir ıssızlık içindeki köylerini Kürt yağmacılara karşı koruyor.

Dönüş Olasılığı

Turabdin'e kesin dönüş yaparak buraya yerleşmek isteyen Süryanilerin sayısının binlerce olduğu düşünülüyor,[18] ancak konuyla ilgili çalışma yapanlar bu sayı için çok farklı tahminlerde bulunarak 2 binden on binlerce kişiye kadar olabileceğini söylüyor. Hâlihazırda kesin dönüş yapan kişilerin sayısı birkaç yüzden ibaret, yaz aylarında buraya gelenlerin sayısı ise binleri buluyor. Köy evlerinin restorasyonuna harcanan milyonlarca avro, çoğu işçi ya da esnaf olan sahiplerinin burada kalıcı olarak yaşama niyeti taşıdığını gösteriyor.

Diyasporada doğan ve büyüyen genç Süryaniler ise bölgeye ve köklerine kısa ziyaretler yapmak için dönmeyi gittikçe daha fazla istiyor, ancak burada kendilerine bir yaşam kurmak için pek istekli değiller. Geri dönmeye en kararlı görünenler Turabdin'i 1960'lar-1990'lar arasında gençken terkeden ve bu topraklara ve oralarda yaşama dair kişisel anıları olan orta yaşlı ya da yaşlı kişiler.

Bu iki kuşak arasındaki fark önemli: Yaşlılar Avrupa ülkelerinde aldıkları emekli maaşlarıyla hayatlarının son dönemini çocukluk evlerinde geçirmek isterken orta yaşlılar bölgede iş yerleri, dernekler kurarak, aile ve toplum yaşamını burada tesis ederek Süryani yaşamını canlandırmayı amaçlıyor. Bu nedenle zaman Süryanilerin dönüşü açısından büyük önem taşıyor. Turabdin'de doğmuş olan son Süryani kuşağı geçen yıllarla birlikte yaşlanmaya başlıyor ve ana vatana dönüş ve bölgede Süryani kültürünün korunması için mevcut fırsat penceresi hızla kapanıyor.



Almanya'nın Augsburg ve Göppingen kentlerinde yaşayan diyaspora Süryanileri Enhil köyünde yeniden inşa ettikleri evlerini inceliyor. Fotoğraf: Susanne Güsten



Almanya'dan dönen bir Süryani, Hristiyan yerleşimi Azah'taki evinin yıkıntılarının önünde, arkada modern Kürt kasabası İdil var. Fotoğraf: Susanne Güsten

Başlıca Aktörlerin Konumları

Süryanilerin dönüşü politika olarak, bölgenin bir yanda AKP ve yönetimindeki devlet kuruluşları, diğer yanda PKK, HDP ve kontrolündeki yerel yönetim kurumlarından oluşan ana siyasi aktörleri tarafından onaylanmakta, hatta teşvik edilmektedir.

Hükümetin Süryanilere Türkiye'ye geri dönmeleri yönündeki çağrıları AKP'nin 2002'de iktidara gelmesinden bu yana çeşitli defalar tekrarlanmıştır. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Başbakan Yardımcıları hem Türkiye'de hem de diyasporadaki Süryani liderlerle görüşerek kendilerine hükümetin iyi niyetini aktarmış, onlara olan desteklerini ve reform yapma vaatlerini bildirmiş ve dönüşlerini teşvik etmiştir.[19]

Ancak bu konuşmaların ardından gelmesi gereken icraat çok yavaş olmuştur. Geçen yıl Lozan Antlaşması'na atıf yapan çığır açıcı bir mahkeme kararının ardından İstanbul'da bir Süryani anaokulu açılması için izin verilmiş, İstanbul'daki Süryani topluluğuna bir kilise inşa edilmesi için izin verileceği vaadinde bulunulmuştur (ancak henüz bu izin verilmemiştir). Bunların ötesinde hükümet en sonuncusu geçen Kasım ayında olmak üzere birkaç defa bir "Süryani Açılımı" başlatılacağı müjdesini vermiş, ancak bu açılım henüz gerçekleşmemiştir.[20] Turabdin'deki valiler ve kaymakamlar Ankara'dan Süryanilerin haklarını tanıma ve köylerinin yeniden inşası için altyapı kaynaklarının tahsisinde onlara olumlu ayrımcılık yapılması talimatını almıştır.[21] Midyat kaymakamlık yetkilileri ilçede meskun diğerlerine kıyasla bütün Hristiyan köylerinin asfaltlı yolu olduğunu vurgulamaktadır. Bu yılın başında Midyat ilçesindeki bir Süryani köyünün adı, Türkçeleştirilmiş adı olan Alagöz'den Aramice adı Bethkustan'a resmen geri değiştirildi. Bu değişiklik bölgedeki ilk örnek ve Süryanilerin geri dönüşünün resmi olarak desteklendiğinin en inandırıcı kanıtı.[22]

Kürt milliyetçi hareketi de kendisini çok-etnili demokratik bir güç olarak yeniden yaratma çabası kapsamında Süryanilerle yakınlaşmıştır. PKK lideri Abdullah Öcalan en sonuncusu bu yıl İmralı'dan gönderdiği mektupta olmak üzere çeşitli defalar takipçilerine Süryanilerle ittifak kurmaları ve bölgeye dönüşlerini desteklemeleri çağrısında bulunmuştur.[23] HDP (eski adıyla BDP) seçim listelerine Süryani adaylar dâhil etmiş,

onların Turabdin'de belediye ve il ve ilçe meclisleri düzeylerinde temsil edilmelerini sağlamış ve hatta millet meclisine de bir Süryaninin girmesine aracı olmuştur. Sözkonusu milletvekili 2011'de meclise BDP'nin adayı olarak girmiş ve Cumhuriyet tarihinde bu azınlık grubundan meclise giren ilk vekil olmuştur; aynı kişi 2015'te HDP milletvekili olarak yeniden seçilmiştir. Ne var ki bu Kürt partisi, Süryanilerle yakınlaşma politikasını Turabdin'deki komşuluk ilişkilerine taşımayı başaramamıştır. Bölgede hala PKK yanlısı aşiretler arasında dahi Hristiyanlara karşı saldırılar, topraklarına el koyma ve sindirme çabaları oldukça yaygın ve iki taraf arasında karşılıklı güvensizlik hâkim.[24]

Engeller

Süryaniler dönmeye istekliyse, başlıca aktörler de en azından resmi söylemlerinde onları destekliyorsa o zaman geri dönüşe engel nedir?

Hem bölgede hem de diyasporada Süryaniler tarafından geri dönüşün önündeki en büyük engel güvenlik sorunu. Şu anda en önemli güvenlik tehdidi bölgede devam eden savaş. Geçen on yılın başında nispeten azalan şiddetin yeniden yükselişi evlerini yeniden inşa etmeye ve o ümit verici dönemde dönüşlerini planlamaya başlayan Süryanilerin çoğunu korkutup kaçırdı. O dönemden bu yana silahlı çatışmanın tekrar dinmesine ve kalıcı bir çözüm olasılığının yüksek olmasına rağmen yaşadıkları tecrübeler Süryanilerin bu süreçten bıkmalarına ve kalıcı barış tesis edilene kadar geri dönüş konusunda gönülsüz davranmalarına yol açıyor.

Turabdin artık bir zamanlar olduğu gibi bir savaş alanı değil, yine de Irak'tan Akdeniz'e giden ve bölgeden geçen boru hattı bazı Süryani köylerinin de yakınından geçiyor ve gerginliğin yükseldiği dönemlerde PKK saldırıları bu boru hattını hedef alabiliyor. Bölge yoğun biçimde askerileşmiş durumda ve gergin bir ortam hâkim.

Bazı Süryani köyleri silahlı askerler tarafından korunuyor ve gelen araçlar bariyer açılmadan önce kontrol ediliyor, ayrıca Turabdin'de karanlıkta kimse dışarı çıkmıyor.

Düşük yoğunluklu olsa da devam eden ihtilafla doğrudan bağlantılı bir konu, bölgede hukukun geçerli olmaması. Hem PKK hem de köy korucuları silahlı, kolluk kuvvetlerinin ise sözü fazla geçmiyor. Bunun sonucunda küçük ve silahsız bir azınlık olan Süryaniler etraflarındaki Kürt aşiretlerinin insafına kalıyor. Örneğin Kafro'da Almanya'dan dönen bir Süryani sürülerini topraklarından çekmelerini istedi diye Kürt çobanlar tarafından vuruldu. Cinayetin failleri ne herhangi bir kovuşturmaya uğradı ne de yargı önüne çıkarıldı.[25]

Kürtler Süryanilerin topraklarına el koyunca da kolluk kuvvetleri pek müdahale etmiyor (bu konuya aşağıda daha ayrıntılı değinilecektir). Örneğin Aynvardo'da İsviçre'den dönen bir Süryani, kendi topraklarını talep ettiği için iki kaymakamlık görevlisiyle birlikte köyden kovuldu.[26] Geceleri silahlı PKK üyelerinin devriye gezdiği İdil kasabasında ise kolluk kuvvetleri gayri resmi olarak ellerindeki silahların yetersiz olduğunu ve son aylarda evine çeteler tarafından oniki kez kundaklanan bir Süryani işadamını koruyamadıklarını itiraf ediyorlar.[27]

Bu güvenlik sorunlarına ek olarak bugün Suriye ve Irak sınırının ötesinde, bölgenin yanı başında faaliyet gösteren IŞİD tehlikesi var. Eğer sis yoksa Turabdin'deki bazı Süryani manastırlarından, Irak'ın Ninova eyaletinde yer alan Sincar Dağı görülebiliyor. Burada kısa bir süre öncesine kadar katledilerek evlerinden ayrılmaya zorlanan Hristiyanlar yaşıyordu. Midyat'ta asılan IŞİD bayrakları ve Hüda-Par kisvesi altında canlanan Kürt İslamcılığı Turabdin'e uzak yakın bütün Süryanilerin yüreğine korku salıyor.

Süryanilerin geri dönüşünü engelleyen sorunlar listesinde yer alan bir sonraki mesele, hak ve

özgürlüklerin kısıtlanmaya devam etmesi; bu durum hem hükümetin vaatleri üzerine gölge düşürüyor hem de geri dönenleri pratikte de etkiliyor. Süryanilerin kendi azınlık okulları olmadığı için Avrupa'dan dönenlerin çocuklarının bölgedeki Türk okullarına gitmesi gerekiyor. Ders dili olan Türkçeyi öğrenmenin zoruluklarının yanı sıra çocuklar akranlarıyla iletişim kurmak için Kürtçe de öğrenmek zorunda kalıyorlar. Bunlara ilave olarak Alman, İsviçre ya da İsveç eğitim sistemlerinden Türk sistemine geçmenin kültür şoku en gayretli çocuklar üzerinde bile sarsıcı bir etki yapıyor.

Süryani aktivistler Turabdin'de Almanca, Aramice ve Türkçe eğitim veren bir okulun açılmasının diyasporadan gelmek isteyenler için güçlü bir teşvik oluşturacağını ve çocuklara Alman eğitim sisteminden yumuşak geçiş sağlayacağını, Türk toplumuyla entegrasyonlarını kolaylaştıracağını ve ana dillerini korumaya yardımcı olacağını savunuyor. Azınlık hakları bağlamında diğer pratik sorunlar din eğitimiyle ilgili; şu anda çocuklara din eğitimi verilmesi ve din adamlarının yetiştirilmesine ancak gayri resmi düzeyde göz yumuluyor.

Geri dönüşün önündeki ekonomik engeller de istihdam ve iş fırsatların az olduğu, yerli halkın pazara eşek üzerinde gidip geldiği bu bölgede azımsanmayacak düzeyde. Devlet bölgede yatırımcılara cömert teşvikler sunsa da Süryani işadamları yerel yetkililerin kendilerine ayrımcılık yaptığından ve bitmez tükenmez bürokratik engeller çıkarıldığından şikayet ediyor. Yerel yöneticiler Süryani köylerinin altyapı konusunda özel muamele gördüğünü öne sürüyor, oysa köylere yeniden yerleşen halk konut yapımı faaliyetleri için yeterince destek verilmediğinden yakınıyor.

Mülkiyet Meselesi

Dönüş sürecinin içerdiği bütün sorunlara ek olarak ortaya yeni bir sorun daha çıkmış durumda. Bir süre önce Türk tapu kadastro kayıtlarının modernizasyonu sırasında Turabdin'de Süryanilere ait birçok mülk kamulaştırıldı veya Kürt komşu köyler tarafından el konuldu. Turabdin'de istimlaktan etkilenmeyen Süryani köyü, manastırı ya da ailesi kalmadı ve diyasporadan dönen Süryaniler yoklukları sırasında topraklarına devlet ya da Kürt aşiretleri tarafından el konulduğunu görüyor.[28]

Türk devletinin tapu kayıtlarını güncelleme amacı kadastroyu modernize etmek ve Avrupa Birliği standartlarına getirmekti. Bu işlem Turabdin'de Süryanilerin çoğunun sürgünde yaşadığı bir dönemde yapıldı.

Turabdin'in Şırnak ili sınırlarında kalan doğu kısımlarında taşınmaz varlıklar 1990'larda kaydedilmişti; Turabdin'in Mardin ilinde kalan daha büyük kısmında ise kadastro kayıtları 2000'li yıllarda yapıldı.[29] O dönemde birçok mal sahibi – ki bunlar sadece Süryaniler değil, Ezidi ve Kürtlerden de oluşuyordu – bölgede değildi. Bu nedenle varlıklarının çoğu devlet malı olarak ya da üçüncü şahıslar adına kaydedildi.

Taşınmaz varlıkların devlete aktarımı öncelikle kadastrocuların toprağın nadasa bırakıldığını, yani 20 yıldır işlenmediğini tespit etmesiyle başlıyor, bu topraklar terkedilmiş sayılıyor ve Türk hukukuna göre hazineye geçiyordu. Bu dünya'nın her yerinde sık başvurulan ve kendi içinde hatasız olan hukuki normun uygulanmasında toprak sahiplerinin topraklarını isteyerek değil, bölgeden ayrılmak zorunda bırakıldıkları için terk ettikleri dikkate alınmadı. Konuyla ilgili mahkemelerdeki davaların birçoğunda savunma yapan Süryani bir avukatın sözleriyle, "hukuk insanların topraklarını neden terk ettiklerini ya da neden bölgeden ayrılmak zorunda kaldıklarını sormuyor."[30]

İkinci olarak, kadastrocular bir mülkü "ormanlaşmış" olarak sınıflandırdıklarında da özel mülke el koyuluyor, sözkonusu mülk otomatik olarak kamuya ait orman haline geliyordu. Bölgeden kaçan çiftçilerin terk ettiği tarlaların, çatışma yıllarında ordu tarafından yakılan bağlarını ve odunluk olarak kesilen terk edilmiş meyve bahçelerinin üzerini meşe ağaçları sardığı için toprakların çoğu orman kabul edildi.

Bu hukuki kamulaştırmalar savaştan muzdarip bölgeden kaçan bütün grupları etkiledi, ancak özellikle gayrimüslim toplulukları, yani Ezidi ve Süryanileri hedef alan başka bir tür ihlal daha yaşandı. Bu grupların topraklarını Kürt komşuları sahiplendi; ya tapuda toprakları kendi adlarına kaydettirdiler ya da tapusuz olarak buralara el koydular.[31] İlk durumda Kürt aşiretleri komşularının yokluğunu fırsat bilerek topraklarını sahiplendiler ve kadastroda birbirlerinin şahitliğini yaparak tapu aldılar.

İkinci durumda ise Kürtler sahiplerinin olmadığı dönemde azınlıklara ait topraklara el koydular ve şimdi de tapu onların adına olsa ve kayıtlarda onların ismi görünse de toprakları geri dönen sahiplerine iade etmeyi reddediyorlar.

Bunlar münferit olaylar değil ve taşınmaz mallara el konulması ya da kamulaştırılması bölgede yaygın olarak görülen uygulamalar.[32] Bunun en iyi bilinen örneği Mor Gabriel manastırı. 2008'den bu yana açılan davalar, manastırın mallarına hazine ve orman idaresi ve komşu Müslüman köyler tarafından el konulmasını konu alıyor. Hazine ile Mor Gabriel arasında ihtilaflı olan 30 parsel araziden 12 parseli geçen yıl hükümetin kararıyla manastıra iade edildi; geriye kalan 18 parsel ise hala ihtilaflı konumda ve orman idaresiyle hukuk mücadelesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne ulaşmış durumda. Konuyla ilgili davalar devam ediyor.[33] Mor Malke ve Mor Evgin gibi diğer bazı manastırlar da benzer mücadeleler veriyor.

Daha az bilinen bir konu ise kamulaştırmaların binlerce Süryani (ve Ezidi) vatandaşı etkilediği. Bu kişilerin çoğu diyasporada yaşıyor ve arazilerini kaybettiklerini ancak bölgeye dönmek istediklerinde öğreniyorlar. Bazı Süryani köyleri artık sadece merkezden ibaret, etraflarındaki tarlalar ve bağlar işgal edilmiş durumda, diğer bazı köylere ise buraları silahla savunan Kürt işgalciler tamamen el koymuş bulunuyor. Kamulaştırma ve toprak işgallerinden etkilenen diyaspora Süryanilerinin sayısının onbinlerce olduğu düşünülüyor. Yalnızca Almanya'da yaşayan böyle binlerce kişi var.[34]

Bu mesele şu anda Süryanilerin dönüşünün önündeki en öncelikli ve önemli engel. Bunun nedeni yalnızca pratik sorunlar doğurması değil, Türk hükümetinin dönüş için destek vaatleriyle de çelişmesi. Türkiye'de taşınmaz varlıkların azınlıklardan müslümanlara aktarılması geçmişte uygulanan bazı ekonomik Türkleştirme politikalarını hatırlatıyor. Bunların arasında 1915-1920 arasında öldürülen ya da tehcire maruz kalan Hristiyan nüfusun "terkettiği" mallarına el konulması, 1920 ve 1930'ların meslek edinme yasakları, 1940'lardaki varlık vergisi, 1950'lerde ve 1960'larda Rumların mallarının yağmalanması ve müsadere edilmesi ve 1970'lerde haczedilen kilise malları yer alıyor. Geçmişten gelen bu örnekleri göz önüne alan Süryani toplumu, topraklarının kamulaştırılması ve el konulması karşısında kuşku duymuş ve asıl amacın Anadolu'da Süryani varlığınıi bitirmek olduğu kanısına kapılmıştır.

Öte yandan, tam da bu kaygılar nedeniyle, Ankara bu konuyu çözüme kavuşturarak samimi olduğunu ortaya koyabilir. Eğer Türkiye kamulaştırma sorununu çözebilirse Süryani toplumuna güçlü bir sinyal vermiş olacak ve Türk devletinin gerçekten de Süryanilerin dönüşünü istediğini ve bu kez onlara hakkaniyetli bir biçimde muamele edeceğini gösterecek.

Şu Ana Kadar Ne Yapıldı

Şu anda uygulanan politika aslında politikasızlık; yetkililer yargı sürecine işaret etmekle yetiniyor. Bu tutumun getirdiği sorun, mahkemede dava açmanın yıllarca sürebilen pahalı bir süreç olması ve üstelik çoğu zaman netice alınamaması. Devletin lehine olan kamulaştırmalar yasalara göre gayet hukuka uygun. Hazineye karşı dava açanlar kimi zaman kadastroda arazilerinin terk olarak kaydedilmesine yaptıkları itirazları kabul ettirebilse de orman idaresine karşı açılan bir davanın kazanılması şansı o kadar düşük ki avukat tutmanın masrafı bazen boşa para harcamak olarak görülebiliyor.[35] Diğer yandan, arazileri işgal eden üçüncü şahıslara karşı açılan davalar kazanılabiliyor ama her zaman arazinin asıl sahibine teslim edileceği anlamına gelmiyor. Bu durumlarda genellikle işgalciler araziyi silahla savunuyor ve kolluk kuvvetleri müdahale etmeye çekiniyor. TBMM'nin ilk Süryani vekili Erol Dora "Bölgede hukukun üstünlüğü değil kaba kuvvetin üstünlüğü hâkim," diyor.[36]

Süryanilerin yargı sürecinden umudu kesmesi nedeniyle Kürt hareketi Süryanilerle Kürtler arasındaki toprak anlaşmazlıklarında hakemlik yapma çabasına girdi. Türk devleti bu uyarıyı dikkate almalı ve Güneydoğu'da Kürt olmayan halkın dahi devlet kurumlarını etkisiz buldukları için sorunların çözümü için "paralel" Kürt yapılarına başvurmaya razı olduklarını farketmelidir. Ancak HDP'nin Süryani hak sahipleri ve Kürt işgalciler arasında bir uzlaşı yaratma çabaları pek de başarılı olmuş sayılmaz; birçok arazi anlaşmazlığında parti liderlerinin müdahalesi bile Kürtlerin arazileri boşaltmasını sağlayamamıştır.[37]

HDP meclis grubunun desteğiyle Dora TBMM'de konuyla ilgili meclis araştırması başlatılmasını isteyen bir soru önergesi vermiştir. Bu konunun ele alınması için millet meclisi elbette en doğru platformdur ve Dora'nın önerge ile birlikte sunduğu gerekçede sorun net ve öz bir biçimde anlatılmıştır, ancak önergenin amacı muğlaktır. HDP, verdiği soru önergesinde meclisten "haksız biçimlerde el konulmuş, Süryani yurttaşlarımıza ait arazi ve taşınmazların ve bunlara ilişkin yürütülen tapu ve kadastro süreçlerinin kapsamlı bir biçimde araştırılması, gerekli tespitlerin yapılması ve yaşanan hak kayıpları ve mağduriyetlerin giderilmesi, ayrıca buna yönelik yapılacak hukuki düzenlemelere katkıda bulunmasını" istemiş, ancak bunların nasıl yapılabileceğini ayrıntılı bir şekilde ele almamıştır.

Dora ve diyasporadaki dernekler de dahil olmak üzere Süryanilerin talep ettiği politika kamulaştırmaların iptali ve daha önceki duruma (status quo ante) dönüştür.[38] Oysa bu artık ne gerçekçi ne de mümkündür. Öncelikle, birçok durumda tapu kayıtlarına karşı yapılabilecek itirazlar için on yıllık zaman aşımı süresi bitmiştir ve artık geri değiştirilebilmeleri mümkün değildir. İkinci olarak, hazine tarafından istimlâk edilen bazı araziler o dönemden bu yana üçüncü taraflara satılmıştır ve artık o taraflar da bu araziler üzerinde meşru hak sahibidir. Üçüncü olarak kamulaştırmanın iptali, resmi bir hakka sahip olmasalar da arazileri hâlihazırda kullananların durumunu yok sayacaktır.

Eskiden Süryanilere ait olan arazilere yerleşen Kürtlerin çoğuna bu topraklar kendi babalarından "miras" kalmış, yeni sahipleri bu arazilere onlarca yıl yetkililerin herhangi bir itirazı olmadan bakmış ve en azından görünüşte iyi niyetli davranmışlardır. Bazı durumlarda arazileri işgal eden ikincil sahipleri de savaş nedeniyle yerlerinden edilmiştir. Arazi üzerindeki bu farklı hak iddialarını çözümlemeye çalışırken mülkiyet haklarının doğrudan yeniden tesis edilmesi ancak farklı halk gruplarını birbirine düşürecek ve Kürtlerin geri dönen Süryanilere karşı düşmanca duygular beslemelerine neden olacak, Süryanilerin Turabdin'de bir gelecek kurabilmeleri olasılığını desteklemek yerine ortadan kaldıracaktır.



Turabdin'de Midyat kasabasının Süryani mahallesi. Fotoğraf: Susanne Güsten

Türkiye'deki Süryanilerin Geleceği: Ne yapılmalı?

Bir ilk adım olarak Türk hükümeti ve daha da iyisi millet meclisi, Güneydoğu Anadolu'da tapu kadastro süreci nedeniyle özellikle azınlıklar aleyhine yapılan haksızlıkları kabul etmeli ve birey hukuki sürecin bu hataları gidermekte yeterli olamayacağını kabullenmelidir.

İkinci olarak hükümet durumu çözüme kavuşturmak, kalıcı bir çözüm için gerekli ilkeleri oluşturmak ve duruma çare olabilecek, bölgedeki bütün halkların haklarını ve meşru gereksinimlerini dikkate alan bir toprak reformu için gerekli mevzuatı çıkarmak yolunda ileriye dönük adımlar atmalıdır.

Arazilerin hazine ya da orman idaresi tarafından müsadere edildiği durumlarda, aranan çözüm mülkiyet haklarının iadesi olabilir. Arazilerin üçüncü taraflara geçtiği durumlarda, çözüme varmakta Birleşmiş Milletler'in mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere ait taşınmazların sahiplerine iadesi konusunda geliştirdiği ve Pinheiro İlkeleri diye bilinen ilkeler temel alınabilir.

Arazilerin eski sahipleri ve buraları sonradan işgal eden ikincil sahiplerinin, yani Süryani ve Kürtlerin meşru talepleri arasında uzlaşmaya varmak mümkün değilse devlet mağduriyetleri hazine arazisi vermek yoluyla tazmin etmelidir. Bu bağlamda ayrıca verilecek tazminatın arazi olarak ödenmesi gerektiğini, bunun azınlıkların geri dönüp bölgeye yeniden yerleşmelerini teşvik edeceğini, nakit tazminatların ise Süryanilerin bölgeden kaçışını daha da hızlandıracağını belirtmek gerekir.

Bu ilkeleri uygulamak ve süreci yönetmek amacıyla bazı kurumlar oluşturulması gerekir. Son olarak da devlet tam yetkisiyle bu sürecin arkasında durmalı, mülkiyet haklarının uygulanmasını sağlamalı ve bölgede hukukun üstünlüğünü güvence altına almalıdır.

Elbette bütün bunlar kolay olmayacaktır. Eğer Türk emniyet güçleri halihazırda mevcut mülkiyet haklarını bile silahlı Kürt işgalcilere karşı korumakta isteksiz davranıyorsa bunun nedeni zaten çalkantılı bir bölgede ve siyasi açıdan hassas bir zamanda isyan ve ayaklanmaları tetiklemek ve kan dökülmesine neden olmak istememeleri olabilir. Güneydoğu Türkiye'deki diğer birçok konuda olduğu gibi, Güneydoğu Anadolu'da hem yasaların yürütülmesi meselesi hem de Süryanilerin dönüşü Kürt barış süreciyle ayrılmaz bir biçimde iç içe girmiş durumdadır.

Ancak bu süreçte müzakereler sürüp gittikçe Süryanilerin Turabdin'e dönmeleri için zaman kalmıyor. Eğer Türkiye gerçekten Süryanilerin Turabdin'de bir geleceği olmasını istiyorsa geriye kalan son Süryanilerin hevesi ve umudu gittikçe tükenirken taşınmaz varlıklar meselesini Kürt sorununun çözümünden sonraya bırakamaz. Zamanı durdurmak için hükümet en azından kamulaştırmaların adaletsiz olduğunu kabul etmeli, durumu düzeltici adımlar atmaya kararlı olduğunu açıklamalı ve adil bir çözüm için işbirliğine dayalı çalışmalar başlatmalıdır.

Almanya Nasıl Yardım Edebilir

Turabdin'de el koyulan azınlık mallarının çoğu Avrupa vatandaşlarına ait olduğundan konu artık yalnızca Türkiye'nin içişleriyle sınırlı değildir. Aralarında arazi kamulaştırmalarından etkilenen binlerce kişinin de bulunduğu, dünyanın en büyük Süryani nüfusuna sahip olan Almanya bu sorunun çözümünde taraf olmalıdır. Bunu hem vatandaşlarının haklarını korumak, hem de bu vatandaşların menşe ülkelerine geri dönüş haklarını desteklemek için yapmalıdır.

Almanya aslında kamulaştırma davalarından biri olan Mor Gabriel manastırı davasıyla yakından ilgilenmiştir. 2008'de davanın açılmasından itibaren Alman büyükelçiliği Midyat adliyesinde duruşmaları takip etmiştir. Alman parlamentosu konuyu 2012 başında bir genel kurulda ele almış ve Türkiye'ye manastırın geleceğini ve Süryani azınlığın haklarını koruması için çağrıda bulunan bir kararı benimsemiştir.[39] Almanya Başbakanı Angela Merkel konuyu dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile 2013'te yaptığı bir toplantıda gündeme getirmiş, manastırın kamulaştırılan arazisinin iadesi için talepte bulunmuştur. Aralarında Turabdin Piskoposunun da bulunduğu birçok Süryani geçen yıl Türkiye hazinesinden manastıra iade edilen 12 parsel arazinin bu müdahale sayesinde geri alındığına inamaktadır.[40]

Ancak kamuoyunda çok ses getiren Mor Gabriel davasının ötesinde, Alman hükümeti bir çoğu kendi vatandaşı olan Süryanilere ait arazilerin yaygın biçimde kamulaştırılmasına fazla ilgi göstermemiş, hatta bu konuda bilgi sahibi olmadığını göstermiştir. Mor Gabriel kampanyasına katılan parlamenterler bile kısa bir zaman öncesine kadar bu konuyu hemen hemen hiç bilmiyordu.[41]

Ne olursa olsun, dışarıdan gelen baskılar bu konunun çözümünde kısıtlı bir etkiye sahip olacaktır ve üstelik beraberinde belli riskler getirebilir.

Hristiyan azınlıklar adına Avrupa tarafından yapılan herhangi bir müdahale, Türkiye'de hemen 19. yüzyılda Hristiyan azınlıkları korumak bahanesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun işlerine müdahale eden Batılı güçlere dair tatsız anıları canlandırmaktadır. Türklerin, gayrimüslim vatandaşların yabancı düşman güçlerin elinde alet olduklarına dair kuşkularının ve bunun bir sonucu olarak da Türk toplumunda gayrimüslimlerin dışlanmasının kökeninde bu anılar ya da sonradan kurgulanmış bu anılar yatmaktadır. Avrupa'nın Süryanilerin taşınmaz varlıklar sorunuyla ilgili doğrudan baskı yapması bu kuşkuları daha da arttıracak ve Mor Gabriel örneğinde olduğu gibi, bölgedeki dini ayrılıkları daha da güçlendirecektir.[42]

Azınlıkların taşınmaz varlıkları konusunun daha kalıcı bir biçimde çözümlenmesini desteklemenin daha yapıcı bir yolu, Almanya'nın toplumsal adaletsizlik ve savaş dönemleri sonrası gerçekleşen yerinden edilmeler ve kamulaştırma sorunlarının çözümüyle ilgili kendi deneyimlerini paylaşması olabilir. Kendi geçmişi nedeniyle Almanya haksız kamulaştırmaların ve el degiştirmesinin çözüme kavuşturulması için kapsamlı bir mevzuat[43] çıkarmış ve bu mevzuatın[44] yürütülmesi için federal ve bölgesel düzeyde çalışan özel kurumlar oluşturmuştur. On yıllarca süren tartışmalar ve kimileri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kadar giden davaların oluşturduğu içtihad, farklı hak iddialarının değerlendirilmesinde ve tazmin ve iade süreçlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Almanya, arazi anlaşmazlıklarına adil ve sürdürülebilir bir çözüm geliştirmeye çalışan Türk kurumlarına uzmanlık ve deneyimini sunarak Güneydoğu Anadolu'da barış ve uzlaşma çabalarına anlamlı bir biçimde katkıda bulunabilir.

SON NOTLAR

1 | "Ilk öglen yemegi," *Taraf,* 16 Ağustos 2009, http://arsiv.taraf.com.tr/haber-ilk-oglen-yemegi-38982/.

2 | Sébastien de Courtois, "Tur Abdin : Réflexions sur l'état présent des communautés syriaques du Sud-Est de la Turquie, mémoire, exils, retours," *Conflits et territoires au Moyen-Orient et au Maghreb: Cahier du Gremamo* 21 (2013): 119-120.

3 | David Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia during World War I* (Piscataway: Gorgias-Press, 2006); David Gaunt, "The Assyrian Genocide of 1915" (Seyfo Center, 2009), 10 Mart 2015'de erişildi, http://www.seyfocenter.com/index.php?sid=2&aID=36.

4 | Helga Anschütz, *Die syrischen Christen vom Tur Abdin: Eine altchristliche Bevölkerungsgruppe zwischen Beharrung, Stagnation und Auflösung* (Würzburg: Augustinus-Verlag, 1984); Heidi Armbruster, *Keeping the Faith: Syriac Christian Diasporas* (Canon Pyon: Sean Kingston, 2013); Griffiths, 1999-2003; Kai Merten, *Die syrisch-orthodoxen Christen in der Türkei und Deutschland,* 2nd ed. (Göttingen: Lit-Verlag, 2013).

5 | "De demografie in Mzizah," http://mzizah.de/informatie.html, 10 Mart 2015'de erişildi.

6 | de Courtois, "Tur Abdin," 148.

7 | Mehmet Şimşek, "Cumhuriyet Dönemi Idil Süryani. Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirisi" (İdil Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Şırnak Üniversitesi, İdil, Türkiye, 12-13 Mart 2011); Robert Tutus, kasabanın son Süryani belediye başkanının oğlu ile yazar tarafından yapılan mülakat, Idil, Turkey, 2012-2015.

8 | Sébastien de Courtois, *The Forgotten Genocide: Eastern Christians, The Last Arameans* (Piscataway: Gorgias-Press, 2004); William Dalrymple, "Introduction," in *The Slow Disappearance of the Syriacs from Turkey*, ed. P.H. Omtzig, M.K. Tozman and A.Tyndall, (Vienna, Zurich, Berlin: Lit-Verlag, 2012); Abdurrahim Özmen, "Türkiye Tur Abdin Süryanileri örneginde etno-kültürel sinirlar" (PhD diss., Ankara University, 2006), 244; Syriac Universal Alliance, "Turkey Report" (Geneva: Office of the High Commissioner of Human Rights, 2012); Author's interviews in Tur Abdin, 2014.

9 | Gabriel Rabo, "Bati diasporinda Süryaniler ve Süryani Kilisesi," *Mukkadime* 7 (2013): 111; World Council of Arameans (Syriacs), "The Aramean (Syriac) Christians of Turkey: The Case of a Forgotten People," 2015.(Yazara sunulan basılmamış nüsha); Almanya'daki Süryani-Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu, http://www.syrisch-orthodox.org/index.php/erzdioezese.

10 | "Telefonbuch," http://www.aynwardo.de/telefonbuch.html (accessed May 21, 2015).

11 | Rabo, "Bati diasporinda Süryaniler ve Süryani Kilisesi," 106-111.

12 | Bülent Ecevit, "Genelge 2001/33," T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, 2001.

13 | Susanne Güsten, "Christen entdecken alte Heimat in Anatolien wieder," *Schwäbische Zeitung,* June 5, 2003; Susanne Güsten, "Rückkehr ins Ungewisse," Focus 44. 2004.

14 | Katolik rahip Andrea Santoro 5 Şubat 2006'da Trabzon'da kendi kilisesinde vurularak öldürüldü; Ermeni gazeteci Hrant Dink 19 Ocak 2007'de İstanbul'da gazetesinin hemen dışında sokakta vurularak öldürüldü; Protestan olan Necati Aydin, Uğur Yüksel ve Tilmann Geske 18 Nisan 2007'de Malatya'da bıçak darbeleriyle öldürüldü; Katolik piskopos Luigi Padovese 3 Haziran 2010'da İskenderun'da bıçaklanarak öldürüldü.

15 | PKK'nın 1999-2004 ateşkesinden sonra.

16 | Shiluh Süryani Şarabı, http://www.shiluh.com.tr/tr/.

17 | Sabro, http://www.usabro.net/.

18 | Aziz Akcan (Asuri Mezopotamya Derneği Yönetim Kurulu, Augsburg), Yuhanna Aktas (Süryani Birliği Derneği Başkanı, Midyat), Februniye Akyol (Mardin'in Süryani belediye eşbaşkanı), Tuma Celik (editor of Sabro newspaper, Midyat), Maravgi Çınar (Arkah köyü muhtarı), Aziz Demir (Kafro belediye başkanı), Daniyel Demir (Almanya'daki Aramiler Federal Derneği Başkanı), Erol Dora (TBMM'nin Süryani üyesi), Diba Gabriel (Midyat Belediye Meclisi üyesi), Yakup Gabriel (Süryani dönüş hareketi aktivisti, Mardin il meclisi eski üyesi), Simon Marogi (Dünya Aramiler Konseyi başkan yardımcısı

– Süryani Evrensel İttifakı), Johny Messo (WCA-SUA başkanı), Mor Timotheos (Turabdin Süryani-Ortodoks Piskoposu, Melki Toprak (İsviçre'deki Aramiler Federal Derneği'nin başkanı), David Vergili (Avrupa Süryani Birliği Sözcüsü), yazarın Midyat, Kafro, Mardin, İdil, Ankara, Stuttgart, Augsburg, Berlin ve Cenevre'de yaptığı mülakatlar, 2014-15.

19 | "Turkey invites wary minorities to return from exile," *Al-Monitor,* March 21, 2013; Bülent Arinc, "Uluslararası ve Kültürlerarası Diyalog Enstitüsü Berlin Konferansı Konuşma Metni" (speech given at conference "Muslims, Jews, Christians: Peace is Possible," Institute for International and Intercultural Dialogue, Berlin, March 5, 2013).

20 | "Hükümetten Süryani açılımı," *Haber 7*, November 27, 2014.

21 | Midyat kaymakamı Oğuzhan Bingöl ile yazarın yaptığı mülakat, Midyat, 2014.

22 | "Türkiye tarihinde bir ilk! O köylerin isimleri değişiyor," *Vatan,* 14 Şubat 2015, http://www.gazetevatan.com/turkiye-tarihinde-bir-ilk-o-koylerin-isimleri-degisiyor-739982-gundem/.

23 | Abdullah Öcalan, "Asuri-Süryani-Keldani halkına mektup,"*Ajansa Nuceyan a Firate*, January 12, 2015.

24 | Susanne Güsten, "Eyeing political gains, Kurds and Syriacs aim to mend old wounds," *Al-Monitor*, 26 Ocak 2015, http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/turkey-kurds-syriacs-alliance.html.

25 | Author's interview with the victim, Israel Demir, 2012; see also "Süryani Vatandas Vuruldu," *Bianet,* 3 Mayıs 2011, http://bianet.org/bianet/azinliklar/129722-suryani-vatandas-vuruldu-dernek-baskani-aktas-onlem-alinmadi; "Süryani Papaza Coban Kursunu," *Taraf,* 3 Mayıs 2011, http://arsiv.taraf.com.tr/haber-suryani-papaza-coban-kursunu-70217/.

26 | Susanne Güsten, "Neuer Ärger in alter Heimat," *Das Parlament,* Nr. 50-51, 8 Aralık 2014, 9.

27 | Susanne Güsten, "In gutem Glauben," *Der Tagesspiegel,* 22 Ocak 2015, http://www.tagesspiegel.de/themen/reportage/der-letzte-christ-im-anatolischen-idil-in-gutem-glauben/11262360.html.

28 | Markus Tozman, "Cadastral Registration of Lands and Preservation Orders in Turkey's South-East," in *The Slow Disappearance of the Syriacs from Turkey,* ed. P.H. Omtzig, M.K. Tozman, and A.Tyndall, 144-147 (Vienna, Zurich, Berlin: Lit-Verlag, 2012).

29 | Kadastro Kanunu 3402, 1987, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3402.doc; Hilmi Hacaloglu, "Süryaniler'in bitmeyen varlık mücadelesi," Voice of America, 20 Nisan 2014; Tozman, "Cadastral Registration of Lands and Preservation Orders in Turkey's South-East," 143.

30 | Rudi Sümer, yazar tarafından yapılan mülakat, Midyat, 2014.

31 | Susanne Güsten, "Land grab in Turkey's South-East Threatens Return of Minorities," *Al-Monitor,* 5 Aralık 2014, http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/turkey-southeast-kurdish-tribes-land-grabs-christians.html.

32 | 2014'te Midyat ve Diyarbakır'da yazarın mülakat yaptığı avukatların ortak tahminlerine göre binlerce benzer vaka vardır. Aynı bilgiyi Tozman da vermiştir (yazarla e-posta yazışması, 2014) ve WCA-SUA.

33 | Avrupa Komisyonu, *Turkey Progress Report,* Brussels, 2014.

34 | Güsten, *Das Parlament.*

35 | Rudi Sümer, yazar tarafından yapılan mülakat, Midyat, 2014.

36 | Erol Dora, yazar tarafından yapılan mülakat, Ankara, 2014.

37 | "Süryanilerle BDP'liler arasinda arazi kavgasi, BDP komisyonlari ise yaramadi," *Dogan Haber Ajansi,* June 23, 2013, http://www.haber7.com/guncel/haber/1041793-suryanilerle-bdpliler-arasinda-arazi-kavgasi. See also Yuhanna Aktas, author's interview, Midyat, 2014; Serhat Karasin, lawyer in Diyarbakir, author's interview, 2014.

38 | Dora, TBMM, 2014.

39 | Deutscher Bundestag, "175 Sitzung." 2012.

40 | Yazar tarafından yapılan mülakat, 2014.

41 | Claudia Roth (Bundestag Başkan Yardımcısı,Yeşiller Partisi), Christoph Strässer (İnsan Hakları Komisyon Üyesi, Sosyal Demokrat Parti), Heribert Hirte (Hristiyan Demokratik Birlik), Volkmar Klein (Hristiyan Demokratik Birlik), Ulla Jelpke (Sol Parti), yazarın telefonla yaptığı mülakatlar, 2014.

42 | Susanne Güsten, Kalter Wind über dem Tur Abdin, *Das Parlament*, Nr. 20, 2009.

43 | Mevzuatla ilgili daha fazla bilgi için bkz.: "Entschädigungsrecht," http://www.badv.bund.de/DE/OffeneVermoegensfragen/Entschaedigungsrecht/start.html.

44 | *Bundesamt für Offene Vermögensfragen and Landesämter für Offene Vermögensfragen* in Berlin, Brandenburg, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Thüringen, Mecklenburg-Vorpommern.

KAYNAKÇA

Anschütz, Helga. *Die syrischen Christen vom Tur Abdin: Eine altchristliche Bevölkerungsgruppe zwischen Beharrung, Stagnation und Auflösung.* Würzburg: Augustinus-Verlag, 1984.

Armbruster, Heidi. *Keeping the Faith: Syriac Christian Diasporas.* Canon Pyon: Sean Kingston, 2013.

Aydin, Yasar. *Die neue türkische Diasporapolitik.* Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2014.

van Bruinessen, Martin. "Reflections on Midyat and Tur Abdin." In *Uluslararası Midyat Sempozyumu, International Midyat Symposium, Sempozyum Bildirileri, Symposium Papers,* edited by Ibrahim Özcosar, 1-9. Mardin: Artuklu Üniversitesi, 2012.

de Courtois, Sébastien. *The Forgotten Genocide: Eastern Christians, The Last Arameans.* Piscataway: Gorgias-Press, 2004.

de Courtois, Sébastien. "Tur Abdin : Réflexions sur l'état présent des communautés syriaques du Sud-Est de la Turquie, mémoire, exils, retours." *Conflits et territoires au Moyen-Orient et au Maghreb: Cahier du Gremamo,* 21 (2013): 115-153.

Dalrymple, William. *From the Holy Mountain.* London: Flamingo, 1997.

Dalrymple, William. "Introduction." In *The Slow Disappearance of the Syriacs from Turkey,* edited by P.H. Omtzig, M.K. Tozman and A.Tyndall, 1-5. Vienna, Zurich, Berlin: Lit-Verlag, 2012.

Deutscher Bundestag. "175. Sitzung, 26. April 2012, Stenografischer Bericht." Minutes of the 175th session of the Bundestag. 2012.

Deutscher Bundestag. "Fortbestand des Klosters Mor Gabriel sicherstellen, Drucksache 17/9185." Petition to the Bundestag. 2012.

Dora, Erol. "Süryani vatandaşların mülkiyetleriyle ilgili yaşadıkları hak kayıpları ve mağduriyetlerin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi." (Petition to the Turkish Grand National Assembly.) June 16, 2014, https://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-315290gen.pdf.

Ecevit, Bülent. "Genelge 2001/33." T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü: Ankara, 2001.

Avrupa Komisyonu. *Turkey Progress Report.* Brüksel, 2014.

Avrupa Süryani Birliği (ESU). "Report on the Situation of Syriacs in Turkey." Brüksel, 2014. (ESU sözcüsü tarafından yazara e-posta ile iletilen rapor, 2014.)

Gaunt, David. *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia during World War I.* Piscataway: Gorgias-Press, 2006.

Gaunt, David. "The Assyrian Genocide of 1915." Seyfo Center, 2009. 10 Mart 2015'te erişilmiştir. http://www.seyfocenter.com/index.php?sid=2&aID=36.

Griffiths, Stephen. "The Situation in Tur Abdin: Report on Visit to South-eastern Turkey, 1997-1999, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003." *Syriac Orthodox Resources.* 1999-2003. 1 Ağustos 2014'te erişilmiştir. http://sor.cua.edu/Pub/StephenGriffith/VisitSETurkeySum1999.html.

Güsten, Susanne. "Christen entdecken alte Heimat in Anatolien wieder." *Schwäbische Zeitung,* 5 Haziran 2003

İPM–MERCATOR POLİTİKA NOTU

Güsten, Susanne. "Land grab in Turkey's South-East Threatens Return of Minorities," *Al-Monitor,* 5 Aralık 2014, http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/turkey-southeast-kurdish-tribes-land-grabs-christians.html.

Güsten, Susanne. "Rückkehr ins Ungewisse." *Focus* 44. 2004.

Hollerweger, Hans. *Lebendiges Kulturerbe Tur Abdin*. 2. basım. Linz: Initiative Christlicher Orient, 2000.

Kayhan, Bertug. "Süryaniler: Anadolu kültür mozaiğinin çok özel tarihi değeri." *Arti90, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Başkanlığı Yayını* 9 (2014): 48-51.

Johnson, Dale. *Fire on the Mountain*. Raleigh: Lulu-Press, 2008.

Merten, Kai. *Die syrisch-orthodoxen Christen in der Türkei und Deutschland.* 2nd ed. Göttingen: Lit-Verlag, 2013.

Omtzigt, Pieter, Markus Tozman, and Andrea Tyndall. *The Slow Disappearance of the Syriacs from Turkey.* Vienna, Zurich, Berlin: Lit-Verlag, 2012.

Öcalan, Abdullah. "Asuri-Süryani-Keldani halkina mektup." *Ajansa Nuceyan a Firate.* 12 Ocak 2015.

Özmen, Abdurrahim. "Türkiye Tur Abdin Süryanileri örneğinde etno-kültürel sınırlar." Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.

Rabo, Gabriel. "Batı diasporinda Süryaniler ve Süryani Kilisesi." *Mukkadime* 7 (2013): 101-122.

Sarı, Gökhan. "Geçmişten günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye etkileri: İdil örneği." Doktora tezi., Gazi Üniversitesi, 2011.

Şimşek, Mehmet. "Cumhuriyet Dönemi İdil Süryani. Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirisi." İdil Sempozumu'nda sunulan bildiri, Şırnak Üniversitesi, İdil, Türkiye, 12-13 Mart 2011.

Süryani Evrensel İttifakı. "Turkey Report." Cenevre: İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2012.

Tan, Altan. *Turabidin'den Berriye'e: Aşiretler, Dinler, Diller, Kültürler*. İstanbul: Nubihar Yayınları, 2000.

Tozman, Markus. "Cadastral Registration of Lands and Preservation Orders in Turkey's South-East." In *The Slow Disappearance of the Syriacs from Turkey,* edited by P.H. Omtzig, M.K. Tozman, and A.Tyndall, 139-156. Vienna, Zurich, Berlin: Lit-Verlag, 2012.

Üngör, Ugur Ümit. *The Making of Modern Turkey. Nation and State in Eastern Anatolia 1913-1950.* Oxford: Oxford University Press, 2011.

Dünya Aramiler (Süryaniler) Konseyi. "The Aramean (Syriac) Christians of Turkey: The Case of a Forgotten People." 2015. (Yazara iletilen yayımlanmamış ileri taslak.)

Yonan, Gabriele. *Ein vergessener Holocaust: Die Vernichtung der christlichen Assyrer in der Türkei.* Göttingen: Pogrom, 1989.

ISBN 978-605-9178-02-0



İPM
İSTANBUL POLİTİKALAR MERKEZİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ
MERCATOR VAKFI GİRİŞİMİ